

ПРЕДПОСТАВКИ И ПРИНЦИПИ НА ХАРМОНИЗАЦИЯТА НА НАЦИОНАЛНАТА СТАТИСТИКА

Доцент д-р Тодор Тодоров
Катедра "Математика и статистика"
Стопанска академия "Д. А. Ценов" - Свищов

Abstract: The changes in social-economic and political status, which have come during the last decade in our country, necessitate the reform of national statistics activity. Its basic purpose was to achieve total harmonization in unison with the requirements of International Monetary Fund, World Bank, Statistical Commission at United Nations (UNSTAT), EUROSTAT and the rest international statistical organizations. Harmonization in national statistical system is fulfilled as a process of setting national statistical methodology and practice in keeping with requirements of world and european statistical standards. It concerns not only the structure of statistical authorities, but the organization of statistical researches, the contents of statistical macroindices, qualification of personnel, statistical culture of population and etc.

In the article are given the most important preconditions which determine organizing the entire process of harmonization, as well as the principles which have to be observed as a guarantee for achieving qualitative results in the relation of setting national statistics in keeping with modern requirements which have been put in introducing the system of national accounts.

JEL classification: C0

Key words: statistical harmonization, economic globalization, principles of harmonization, preconditions of harmonization, world and european standards

Резюме: Промените в социално-икономическия и политическия статус, настъпили през последното десетилетие у нас, наложиха реформа в дейността на националната статистика. Нейната основна цел бе да постигне тотална хармонизация в унисон с изискванията на МВФ, Световната банка, Статистическата комисия при ООН /УНСТАТ/, Евростат и останалите международни статистически организации. Хармонизацията в националната статистическа система се осъществява като процес на привеждане на родната статистическа методология и практика в съответствие с изискванията на световните и европейските статистически стандарти. Тя засяга не само структурата на статистическите органи, но и организацията на статистическите изследвания, съдържанието на статистическите макропоказатели, квалификацията на кадрите, статистическата култура на населението и т.н.

В статията са очертани най-важните предпоставки, обуславящи провеждането на цялостния хармонизационен процес, както и принципите, които трябва да се спазват, като гаранция за постигането на качествени резултати по отношение привеждането на националната статистика в съответствие със съвременните изисквания, поставени при въвеждането на Системата на националните сметки.

Процесът на глобализация на икономиката в световен и регионален мащаб поставя пред националната статистика нови задачи. Налага се да се преосмислят подходите и техниките за отразяване на обективната действителност, за да се създаде възможност за конструиране на адекватни модели за бъдещото социално-икономическо развитие на страната. Всяка държава се намира на различно стъпало от своето икономическо, социално и културно развитие, което обуславя състоянието на националната статистическа система. В този смисъл сътрудничеството между нея и международните статистически организации е повече от наложително. Съвместната работа при реализирането на общи проекти, работните срещи по актуална проблематика и размяната на публикации подпомагат безусловно хармонизацията на макроикономическата статистика. За да се осъществи трайна хармонизация е необходимо обезателно тя да се ръководи от общи препоръки, класификации и методология, което ще осигури сравнимост на националните статистически данни в международен мащаб и ще гарантира адаптивността на родната статистика към световните и европейските статистически стандарти.

Хармонизацията на националната статистика е естествен процес, възникнал като последица от задълбочаващото се международно сътрудничество между националните статистически институции, което на свой ред се дължи на зародилата се по естествен път глобализация, на необходимостта от провеждането на международни икономически сравнения и оттук на нуждата от обмяна на знания и информация между специалистите от различните държави. Това неминуемо води до необходимост от унифициране на методите за събиране, обработка, агрегиране и разпространение на статистическата информация, на класификациите, номенклатурите и на методологията, т.е. до тотална хармонизация на националната статистика.

ПРЕДПОСТАВКИТЕ

Две са главните предпоставки, обуславящи необходимостта от хармонизация на националната статистика: **първо**, установяването на пазарни икономически отношения в страната и **второ**, стремежът към вписване на родната икономика в световните и европейските структури.

По принцип икономиката, базираща се на пазарните механизми в качеството им на нейни най-важни регулаторни лостове, не може по никакъв начин да бъде управлявана посредством статистическа информация, базираща се на друга методология – системата на материалния продукт. Връзките и взаимоотношенията в условията на пазарната икономика са коренно различни от тези на централно планираната икономическа система. След като българската икономика се влива в общността от страните с развита пазарна икономика, изборът е един единствен – хармонизация на националната статистика със стандартите на останалите държави, чиито икономики функционират съгласно принципите на свободните пазарни механизми.

Присъединяването на България към световните и европейските структури също е много важна предпоставка, обуславяща необходимостта от хармонизиране на националната статистика със статистическите системи на останалите държави. Самият акт на присъединяването не е просто приумица или нечие желание, а обективна последица от протичащите глобализационни процеси.

В този смисъл хармонизацията на националната статистика също е обективен и неизбежен процес, който всяка държава в предприсъединителния период трябва да осъществи, за да може да разчита на успешна интеграция в локални, регионални и световни междудържавни организации и структури.

Всяко от тези две предпоставки може да се дезагрегира на голям брой конкретни фактори, всеки от които има свое място и значение в сложния хармонизационен процес.

Така например пазарната икономика, като глобална предпоставка, проявява своето въздействие върху хармонизацията на националната статистика чрез следните по-важни фактори:

- а) формата на собственост;
- б) доминиращото положение на пазара;
- в) множеството малки предприятия;
- г) липсата на тотално централно планиране;
- д) новите възможности за набавяне на статистическа информация;
- е) приватизационните и реституционните процеси;
- ж) свободното формиране на цените;
- з) безработицата;
- и) инфлацията и т.н.

Присъединяването към европейските и световните структури е генератор на втората група предпоставки, обуславящи необходимостта от хармонизация на националните статистически системи. По-важните фактори от тази група са следните:

- а) новата философия за границите на производството;
- б) новите статистически категории понятия;
- в) новите статистически формуляри;
- г) новите класификации и номенклатури;
- д) новите организационни структури;
- е) новите моменти и изчисляването на макроикономическите показатели;
- ж) необходимостта от оценка на икономиката в сянка;
- и) преброяването на населението и жилищния фонд;
- к) международните икономически сравнения;
- л) изчисляването на членския внос, дължим на международните организации и т.н.

Всички посочени факторни предпоставки по един или друг начин обуславят необходимостта от хармонизация на родната статистика със статистическите системи на страните с нормално развита пазарна икономика и с утвърдена демократична форма на управление.

ПРИНЦИПИТЕ

Хармонизацията на националната статистика трябва да бъде подчинена на някои принципи, гарантиращи нейното нормално и ползотворно протичане. Принципите могат да се дефинират като основни изисквания, норми или критерии, осигуряващи успешна хармонизация на националната статистика. Те са ръководни начала, чието спазване способства за успешното изпълнение на предварително фиксираните задачи на хармонизационния процес. Ако тези принципи не се съблюдават, почти е сигурно, че хармонизация на националната статистика няма да бъде постигната или в най-добрия случай темповете на нейното осъществяване ще бъдат много ниски. Принципите за хармонизация на

националната статистика трябва да бъдат съгласувани помежду си, а така също с конкретните направления и задачи на този сложен и многопластов проблем. При това те трябва да бъдат подредени по важност, т.е. да бъдат степенувани в зависимост от своята роля и място в процеса на хармонизация на националната статистическа система.

В контекста на горните мисли списъкът на основните принципи на хармонизацията на национална статистика би изглеждал по следния начин:

а) Унификация;

Това е главният принцип за хармонизация на националната статистика, чието спазване способства до голяма степен нейното успешно реализиране. Съдържанието на този принцип изисква съгласуване до степен на уеднаквяване на макроикономическата статистика със световните и европейските стандарти относно организационната структура, кадровото и материалното осигуряване, съдържанието на показателите, методологията на изследването, отчетността и т.н. Само една напълно унифицирана статистическа система може да ни отвори вратите към световните и европейските структури.

б) Препоръчителност;

Хармонизацията не е задължителен елемент в развитието на статистиката на която и да е държава. Международните статистически институции не поставят ултиматум пред никоя страна за безусловна хармонизация, а само препоръчват въвеждането на общи принципи, методи и стандарти, с помощта на които ще бъде постигнат синхрон в работата на националните статистически служби. С други думи, императивността е несъвместима като понятие и като практическа реализация с хармонизацията на националната статистика.

в) Алтернативност;

Хармонизацията на статистиката не означава тотална унификация. Все пак трябва да се запази националният облик на националната статистика, но в такава степен, че да бъдат съхранени основните параметри на хармонизираната статистика. Необходимо е да се извърши такава хармонизация, която да позволява вземането на алтернативни решения в хода на реорганизацията на националната статистика. Това означава наличието на алтернативност в подходите и средствата за осъществяване на хармонизацията, в нейния краен продукт и във възможностите за перманентно усъвършенстване на статистическата практика.

г) Перманентност;

Хармонизацията не е и не бива да бъде еднократен акт. Тя е продължителен сложен процес, осъществяван непрекъснато. При постигането на определена степен на адаптиране на националната статистическа система към световните стандарти, процесът на хармонизация може да бъде забавен, но и изоставен. Световната статистическа теория и практика не престават да се развиват, което също обуславя перманентния характер на хармонизацията.

д) Перспективност;

Поначало хармонизацията е свързана с перспективното развитие на статистическата практика и теория. От друга страна, необходимо е да се извършва такава хармонизация, която да създава предпоставки за ново бъдещо развитие на статистиката. Хармонизацията трябва да формира пространствени коридори за непрекъснато усъвършенстване на статистиката, за зараждането на нови перспективи пред нея.

е) Селективност;

Този принцип предполага внимателен подбор на обектите на хармонизацията, на нейните подходи и средства, на целите и конкретните задачи, на областите, които ще бъдат център на въздействието ѝ в определеното място и време. При това трябва да се спазва последователността при подбора (селекцията) в зависимост от актуалността на съответното мероприятие. Например на даден етап от хармонизацията трябва да се даде приоритет на хармонизацията на организационната структура пред хармонизацията на макроикономическите показатели. След като се хармонизира организационната структура на националните статистически институции, може да се пристъпи към внедряването на новите класификации и номенклатури и т.н.

ж) Своевременност;

Извършването на отделните операции по хармонизация на националната статистика трябва да се осъществи към точно определени моменти – нито по-рано, нито по-късно, а точно, когато е необходимо. В противен случай резултатите от хармонизацията на националната статистика няма да бъдат ефективни и биха забавили присъединителния процес на страната към световните и европейските структури. Този принцип е пряко свързан с предходния, защото тъкмо по пътя на селекцията се подбират най-актуалните проблеми, които неизбежно трябва да бъдат решени в определен ремонт.

з) Съгласуваност;

Хармонизацията на националната статистика трябва да протича в съответствие и в синхрон с темповете на социално-икономическото развитие на отделните държави. Впрочем самата хармонизация на практика означава съгласуваност между статистическите системи на държавите, членуващи в дадена локална, регионална или световна международна организация. Липсата на пълна или частична съгласуваност между статистическата отчетност на страните е сигнал за незадоволителна работа по хармонизирането на статистиката и следователно повод за “затваряне на вратите” на съответната международна организация за подобни кандидат-членове.

и) Откритост;

Самият процес на хармонизация на националната статистика трябва да протича открито, при пълна прозрачност на действията. Открита трябва да бъде целта на хармонизацията, открити трябва да са нейните конкретни задачи, открити трябва да се постигнатите резултати, открити трябва да са и намеренията на хармонизацията. За целта по подходящ начин трябва да се дава гласност за предстоящата хармонизация, за нейния ход и за достигнатите резултати. Освен това откритостта означава, че е възможно в хода на хармонизацията да се внасят корекции, за да се постигне нейното ускоряване (респективно – забавяне) и за да се подобри нейната ефективност.

к) Йерархичност;

Поначало йерархията е важен принцип, използван при приложението на системния подход и изискващ **подреждането** (ранжирането) на обектите, целите и т.н. по степен на тяхната важност, за да бъдат изследвани и решени най-важните от тях, а впоследствие и останалите. При хармонизацията на националната статистика също е необходимо да се приложи този принцип, като експертите определят йерархията на задачите, които предстои да бъдат решавани в зависимост от тяхната значимост и предопределеност, като фактори за следващите хармонизационни етапи.

л) Адаптивност;

Същностна характеристика на хармонизацията е и адаптивността на статистическите системи на различните държави към общоприетите световни стандарти. Степента на адаптация на дадена национална статистическа система зависи от нивото на нейното развитие, от етапа на който се намира тя, от нейната осигуреност с кадри и техника. В едни случаи са необходими по-сериозни адаптационни процедури, а в други – много по-малко. Колкото по-малко на брой са различията по отношение на националната статистика, толкова по-лесно ще се адаптира подобна система и обратно.

С посочените принципи едва ли се изчерпва техният списък. Биха могли да се формулират и други, като например вариантност, гъвкавост, конфиденциалност, приоритетност, идентичност и др., но не в това се състои успехът на хармонизацията на националната статистика. По-добре би било вместо да се увеличава броят на принципите, те да се обединят и сведат до 4-5 на брой. Това е възможно, тъй като формулираните принципи са свързани помежду си и произтичат един към друг. Това е видно и от прочита на тяхното съдържание.

* * *

У нас дейността по хармонизирането на националната статистика със световните и европейските стандарти се организира и контролира от отдел “Развитие и хармонизация на статистическите методи” при Националния статистически институт, чийто специалисти изпълняват и конкретни задачи по хармонизацията, подготовката и разпространението на статистически данни в съответствие с принципите на общата система за предоставяне на статистически данни, разработена от МВФ. Счита се, че хармонизацията на националната статистика в голяма степен е осъществена, но в същото време упорито се работи за нейното окончателно хармонизиране с европейските и световните статистически стандарти. Хармонизацията променя стереотипите на статистическото мислене, формирани в условията на плановата икономика и насочва усилията на специалистите в посока на формиране на нови представи за ролята на статистиката в обществения живот, за същността на статистическите показатели и за методологията на работа в условията на пазарното стопанство.